

ŞEYHÜLİSLAM YAHYA DİVANINDA “AŞK”IN ANLAM ÇERÇEVESİ

Şevkiye KAZAN*

ÖZET

Aşk, yüzyıllar boyunca Divan edebiyatının en önemli konusu olmuş ve yüz binlerce gazelde aşktan söz edilmiştir. Çalışmamızda Şeyhülislam Yahya Divanı'nda aşk kelimesinin kazandığı anlam çerçevesi incelenmiş; aşkla ilgili benzetmeler, telmihler, mecaz-ı mürseller, tenasüpler, hüsn-i taliler, bağdaştırmalar ele alınmış; Yahya Efendi'nin aşk kavramı üzerindeki düşünceleri Divan'ındaki beyitlerinden örneklerle açıklanmıştır. Şeyhülislam Yahya Efendi'nin gazellerindeki aşk anlayışı ile diğer şairlerin aşk anlayışlarının mukayesesine imkân oluşacağını umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Anlam, Klasik Türk Şiiri, Şeyhülislam Yahya Efendi.

MEANING FRAMEWORK OF LOVE IN SHEIKHULISLAM YAHYA'S DIVAN

ABSTRACT

Love has become the most important matter of Divan Literature through years and it has been mentioned in many Gazels. In this study, we examined similes of love in Şeyhülislam Yahya's Divan who is one of the most important representatives in Classical Turkish Poetry. Yahya Efendi's thoughts on the Notion of Love have been explained with the examples from poets in the Divan. We think about that understanding of Love in Yahya Efendi's Gazels enable us to compare other poets' understanding of Love.

Key Words: Love, meaning, classical Turkish Poetry, Sheikulislam Yahya.

* Yrd. Doç.Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Böl. Burdur (sevkazan@gmail.com)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

GİRİŞ

Allah, kâinatı aşkla yarattığı için varlıkların hiç birisi aşka uzak değildir; ancak herkesin aşkı anlayışı ve yaşayışı farklı farklıdır. Divan şiirinde aşkın ele alınışı ve yaşanışı değişik şekillerde olmakla birlikte hakikî (ilahî/ manevî/tasavvufî) aşk ve mecazî (beşerî/maddî/bedensel) aşk olmak üzere iki aşk üzerinde durulmuştur. Hakikî aşkta sevgili, Allah; mecazî aşkta ise insandır. Bu aşkta mutlak ve mutlak güzel olan Allah’a karşı insanın aşkı ve özlemi dile getirilmiştir. Divan şairlerinin çoğu hakikî aşkın yanı sıra mecazî aşka da önem vermişler ve “*El mecâz, kantaratü’l-hakîka.*” (Mecaz, hakikatin köprüsüdür.) anlayışına bağlı olarak maddî aşkı manevî aşka ulaştıran bir yol olarak düşünmüşlerdir.

Divan şiiri geleneğinde mecazî aşkın konu edildiği şiirlerde maddî unsurların, hakikî aşkın konu edildiği şiirlerde ise manevî unsurların kesin çizgileri belirlenmemiş; her iki aşkın dile getirilişinde ortak malzemeler kullanılmış; “zamanla öyle bir noktaya varılmış ki şairlerin çoğu zaman hangi türden aşkı terennüm ettikleri anlaşılabilir olmuştur.”¹ Bu yüzden divan şiirini tamamen tasavvufî veya tamamen beşerî bir yaklaşımla yorumlamak yanlış olacaktır.

Divan şairlerinin aşkı istedikleri gibi ele almaları ve yorumlamalarının başlıca sebebi, onların içinde buldukları “medrese tahsilinin getirdiği kültür birikimi, dinî hayatın canlı biçimde devam ediyor oluşu ve nihayet tasavvuf ekollerinin her yerde görülen şubelerinin her kademedeki hayatı derinden etkiliyor oluşu ve şairi de ister istemez ulvî aşk ifadelerine yönlendirmesi”nden² kaynaklanmaktadır. Nitekim divan şairi de diğer insanlar gibi heyecanları, üzüntüleri ve sevinçleriyle yaşayan bir hayata sahip olduğu için elbette ki duygularını şiirlerinde anlatırken bağlı olduğu divan şiirinin geleneğinden ve içinde yaşadığı toplumdan da pek çok şeyi yansıtacaktır.

Divan şiiri; şairin “dünyevî, uhrevî, batınî ve duyusal” boyutlu karışımından meydana geldiğine göre “usta şair, bu boyutlar arasındaki gerilimi, mükemmel uyumlu bileşenler haline getirerek, en dünyevî duyguların terennümü olan şiire bile belirgin bir dinî renk”³ verebilecektir.

¹ Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Ötüken Yay., İstanbul 1996, s.70.

² İskender Pala, *Âh Mine’l-Aşk*, Ötüken Yay., İstanbul 1999, s.295.

³ Ahmet Arı, *Şeyh Galib Divanı’nda Aşk*, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2003, s.18-19.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Varlık ve hayat bağlamında dile getirilen her şeyde olduğu gibi gazelerde de “aşk” vazgeçilmez bir konu olmuş; çeşitli teşbihlerle divan edebiyatı geleneği içerisinde anlatılmıştır.

Çeşitli aralıklarla, yirmi yıla yakın bir süre şeyhülislamlık makamında bulunan Yahya Efendi devrinin önde gelen şahsiyetlerindendir. Kaynaklar onu herkes tarafından sevilen, hoşsohbetli, güler yüzlü, alçak gönüllü ve yüksek ahlâklı bir kişiliğe sahip birisi olarak anlatırlar.

Devrinin büyük şairleri, Şeyhülislam Yahya Efendi’yi övgü ve saygıyla anmışlar hatta Sabrî, Nef’î gibi çağdaş şairler onun için medhiyeler söylemişlerdir. XVI. Yüzyıl şairi Baki’yi XVIII. yüzyıl şairi Nedim’e bağlayan bir sanat anlayışı olduğu kabul edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, II. Murad, III. Mehmed, I. Mustafa, III. Osman, IV. Murad, Sultan İbrahim gibi padişahların devirlerini gören Şeyhülislam Yahya Efendi’nin gerçek hayatındaki şeyhülislamlık durumuyla aşk gazellerindeki söylediklerini gerçekten yaşayıp yaşamadığı konu olmuş “gazelleri okunduğu zaman bir şeyhülislamın yazamayacağı derecede rindâne ve âşikâne bir ruh sezilir.”⁴ gibi görüşler ortaya atılmıştır⁵. Onun gazellerinde iki türlü aşkı da görmek mümkündür. Gazellerindeki en belirgin özellik ilâhî aşkı, aşkın bir beşerî aşk kisvesi altında işlemiş olmasıdır. Tasavvuf; şarap, meyhane ve sevgililer arasında şuh ve rindâne bir eda ile sembolleştirilip anlatılmıştır. Kelime oyunlarına, mecazlara fazlaca yer vermemiş; mahallî unsurlara ağırlık vermiştir.

İlk gazelinin ilk beyitlerine aşkla başlayan ve aşkı bir ateş olarak düşünen şair, gönülde peyda olan aşk ateşinin ne varsa hepsini alıp götürdüğünü, gönlü temizlediğini söyler. Her bir damlası ateş parçası olan gözyaşı da aşk ateşini söndüremez. Aksine aşk ateşini daha da alevlendirir.

Bir dilde ki ‘aşkun odı ola peydâ
Hâşâ ki sivâ yanmaya hâşak-âsâ

Her katresi gûyâ ki bir âteş-pâre
‘Aşk âteşini gözyaşı itmez itfâ

G.1/1-2

⁴ Rekin Ertem, **Yahyâ Divanı**, Akçağ Yay, Ankara 1995, s.XIII.

⁵ Çalışmamızın konusu Şeyhülislam Yahya Efendi’nin şiirlerini şerh etmek olmadığından beyitlerdeki aşk unsurlarının anlam ve tanımları çerçevesinde bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Çalışmamıza kaynaklık eden beyitler Hasan Kavruk’un hazırladığı “**Şeyhülislam Yahya Divanı**, MEB Yay. Ankara 2001” künyeli eserden alınmıştır.

Şaire göre âşık, sevgilinin eşiğinde can verendir. Sevgilisinin kapısında can vermediği için Mecnun’un hareketleri boşunadır.

‘Âşık odur ki yâri ışığında cân vire
Mecnûn-ı gâfilün harekâtı yabânedür

G.87/2

Âşık, kendisini Yahya gibi dünya kaydından âzâd edip âlemde namsız ve nişansız bir ad edinmiştir:

İdüp Yahyâ gibi kayd-ı cihândan kendisin âzâd
Olup ‘âlemde bî-nâm u nişân bir ad ider ‘âşık

G.185/5

Bülbül ile pervane, aşk yüzünden dile düştüğünden beri aşk/mahabbet ehli aşktan bahsetmeye utanır olmuştur.

Bülbül ü pervâne ‘aşk ile bulaldan iştiyhâr
‘Aşkdan dem urmaga ehl-i mahabbet ‘ar ider

G.103/3

Aşkta çekilen dert ve gamları, aşk acısı çeken bilir:
Bir hûb sevdüm ancak o nâzûk-beden bilür
‘Aşkında çekdiğüm gam u derdi bilen bilür

G.120/1

‘Aşkun nice düşvâr idüğün her kişi bilmez
Bir ben bilürin çekdiğimi bir de bir Allâh

G.306/2

Aşkın Anlam ve Tanımları:

1. Âteş, Nâr, Sûzân

Aşk, âşığın içinde daima yanan *bir ateştir*. Ateş denilince ilk akla gelen aşkın yakıcılığıdır ve âşık olmak için aşk ateşiyle yanmak gerekir. Âşık, her ne kadar aşk ateşini gönlünde saklamaya çalışsa da âhının dumanı onu ele verir:

Her ne denlü dilde pinhân eylese ‘aşk âteşin
‘Âşıkın sûz-ı derûnün dûd-ı âhı gösterür

G.104/5

Gönülde yara üstüne yara açarak yanan aşk ateşine düşen âşığın yanmaktan kurtulması imkânsızdır. Âşık, rüzgârın bu aşk ocağını söndürmediği için Allah’a şükreder.

Dilde dâ’im âteş-i ‘aşkı yakar dâğ üzre dâğ
Hamdü li’llâh rüzgâr ol şevk ocağın bozmadı

G.397/2

Varlık âlemi, ‘anâsır-ı erbaa’ denilen hava, su, toprak ve ateşten oluşmuştur. Beyitlerde ateş, ‘anâsır-ı erbaa’daki unsurlardan birisiyle anılmıştır. Bilindiği gibi rüzgâr, ateşin azalmasına değil

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

büyümesine, artmasına sebep olur. Rüzgâr, ateşi çoğaltırken, âşığın gözyaşı ise âşığın yanmasına engel olmaktadır. Yukarıdaki beyitte ateşle birlikte rüzgâr anılırken aşağıdaki beyitte ise aşk ile gözyaşı/su geçmektedir. Şair/âşık, aşk ateşinden şikâyetçi değildir. Rüzgârın ateşi artırdığına sevinirken gözyaşlarının bu ateşi söndürmesinden dolayı üzülür. Aşk ateşi, ne kadar yakıcı da olsa ona dayanmak gerekir. Yakıcılığından dolayı gözyaşı dökmek; ateşi söndürmek, ondan şikâyet etmek demektir ki bu uygun bir davranış değildir.

Nâr-ı elem-i ‘aşkla tutuşmak olur idi

Ammâ nidelüm kim gözümün yaşı yenilmez

G.151/2

“Habbetü’s-sevdâ”, “habbetü’l-kalb”, “sevdâu’l-kalb”, “esvedü’l-kalb” de denilen “süveydâ” kalbin/gönlün ortasında düşünülen kara bir noktadır ve bu nokta, idrak yeridir. İlahi aşk, burada tecelli eder. Aşkın gizli ateşi süveydâdadır. Süveydânın karalığının sebebi ateştir. Gönül, yakıcı korlarla yanmaktadır; fakat âşığın içinde yanan ateşte aşk gizlidir.

Gerçi ki yanmakta dil ahker-i sûzân ile

Lîk süveydâdadur **âteş-i pinhân-ı ‘aşk**

G.178/5

Aşkın yakışı anlatılırken “ateş” kelimesinin yanı sıra “nâr”, “suzân” kelimeleri de kullanılmıştır. Yahya’nın sinesi aşk ateşiyle/yanıcı aşkla yanmasaydı soğuk âhlar çekip sıcak yaşlar dökmeydi. Şair, zaman zaman aşk ateşinden şikâyetçi olmadığını dile getirirse de bazı beyitlerde yakıcı aşk ateşinden dolayı gözyaşı dökmekten kendini alamamaktadır.

Dökmez idi eşk-i germ itmez idi âh-ı serd

Sîne-i Yahyâ eger olmasa **sûzân-ı ‘aşk**

G.178/7

Ateşte pişirilen kebabın inlemesine sebep olan bağrının mihnet şişisiyle delinmesi değil, aşk ateşinin yakıcılığıdır. Âşığı ağlatan, acı çektiren unsur, aşk ateşidir.

Aglamazdı sîh-i mihnet deldüğünden bağrını

Ateş-i sûzân-ı ‘aşkundur kebâbı inleden

G.270/2

Aşk-ateş benzetmesinde ele alınan unsurlardan birisi şem‘(mum) ve pervâne(küçük kelebek) mazmunlarıdır. Bilindiği üzere pervane, mumun/alevin etrafında döner ve sonunda o alevde yanarak ölür. Aşağıdaki beyitte de sevgilinin etrafında dönen âşıkla mumun etrafında dönen pervane arasında ilgi kurularak âşığın sevgilinin uğruna can vermeye hazır olduğu dile getirilmiştir. Âşığın sevgiliye kavuşması aşk ateşinde, pervane gibi yanmasıyla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

mümkündür. Pervane gibi aşk ateşine düşüp yanmadan vuslata ulaşmaz.

Pervâne gibi yanmayacak **nâr-ı ‘aşka** ten
Ol şem‘-i hüsne vasl olımazsın cihânda sen

G.264/1

Aşk-ateş benzetmesinde şem ve pervaneden başka ele alınan diğer mazmunlar da gül ile bülbüldür. Mahabbet/aşk ateşi, zavallı pervaneyi yakıp kül etmiştir. Oysa gül meclisindeki bülbül daima sevinç içindedir. Pervane, mumdan ayırır ve ona kavuşmak için çevresinde döner durur. Sonunda kendini yakarak yok olur, yani vuslata erer. Oysa bülbül, güle kavuşmamıştır.

Gül meclisinde dâ'imâ bülbül şetâret itmede
Pervâne-i bî-çâreyi **nâr-ı mahabbet** itdi kül

G.220/2

2. Bâde, Mey, Meyhâne, Câm, Mest, Bezm, Meclis

“Bâde, mey, câm, kadeh” gibi kelimelerle ifade edilen şarap, aşkın benzetilenidir. İçenleri mest etmesi, akli baştan alması, kendisinden geçirmesi ve sarhoş etmesi gibi özelliklerden dolayı gönülde coşan ve kendisinden geçiren aşkla ilgi kurulmuştur. Şair, gazellerinde şarabı önemli bir unsur olarak kabul etmiş ve ondan övgüyle bahsetmiştir.

Gerçek aşk, saliki/Hak âşığı sarhoş edip kendinden geçirdiği ve fena fillah makamına yükselmesine yardımcı olduğu için şaraba benzetilir. Bu şarabın eşi ve benzeri yoktur. Aşktan sarhoş olan kişi, şarap sarhoşluğuna önem vermez. Aşk badesiyle sarhoş olmayan ve mihnet meclisinin şarabını tatmayanlar âşığı anlayamaz.

Bâde-i ‘aşk ile medhûş olmayan bilmez beni
Bezm-i mihnetden kadeh-nûş olmayan bilmez beni

G.446/1

Aşk şarabıyla âşığın cismi ve canı mest olur; sevgilinin yolunda âşığın canı feryat eyler; teni ise toprak olur.⁶ Âşık/şair, hilesiz saf şarabın her yerde bulunmadığını ancak aşk meyhanesinde olduğunu öğrenmiştir.⁷ Hatta bu saf şaraba/hakiki aşka su katılmasını istemez.⁸ Şair, âşık/dost yolunda ölmeye karar verenlerin aşk şarabını

⁶ Cân figân u nâle eyler ten yolunda hâksâr
Bâde-i ‘aşkıyla yârün oldı cism ü cân mest (G.31/3)

⁷ Yahyâ haberin **meykede-i aşkda** aldum
Her yirde bulunmaz didiler bâde-i bî-gışş (G.161/5)

⁸ **Aşk** ile hoş-hâl olan şeydâya anman vuslatı
Bâde-i sâfi virün Yahyâ'ya katman ana âb (G.19/5)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

içmelerini tavsiye etmekte⁹ ve aşk şarabıyla/gerçek aşkla sarhoş olmayı¹⁰ tercih etmektedir. Aşk derdinin, şarabının tortusunun verdiği neşeyi hiç bir şarap veremez. O neşe, ancak saf şarapta bulunur.

O neşve kim bana **dürdî-i derd-i ‘aşk** virür
Şarâb-ı sâfi mey-i hoş-güvârdan gelmez

G.144/4

Âşıkların daima bir sarhoşluk halinde bulunmalarından dolayı aşk, meclis olarak düşünülür.¹¹ Aşk şarabını içen âşık, daimî bir sarhoşluk, mest içindedir. Aşk mesti/sarhoşu olanların âşık gibi kimseye açılmamaları gerekir.¹² Aşk şarabının sarhoşunun neşesi asla gitmez. Âşığın sarhoş gönlünde Cem’in neşesi vardır:

Mest-i câm-ı ‘aşkdur gitmez dem-â-dem neşvesi
Vardur mestâne gönlümde benüm Cem neşvesi

G.404/1

Gönül ile pervane arasında ilgi kurularak âşığın aşk meclisinde pervane gibi olduğu güzellik mumuna yandıği tasavvur edilir.

Bezm-i ‘aşka nitekim pervâne geldün ey gönül
Yan yakıl ol şem’-i hüsne yana geldün ey gönül

G. 217/1

Aşk şarabıyla sarhoş olan âşık,¹³ sevgiliyi hayal ederek aşk meyhanesine yerleşmiş ve dert köşesinde oturmaktadır.

Benüm ol câm-ı la’l u gûşe-i ebrû hayâliyle
Mukîm-i künc-i derdün **sâkin-i mey-hâne-i aşkun**

G.207/4

⁹ Dostum yolunda ölmek ihtiyâr itdüm diyen
Câm-ı aşkun nûş idüp bî-ihtiyâr olsun hele (G.315/5)

¹⁰ Ben **mey-i aşk** ile mest olmagı tercih iderin
Bu sözümden alınur gerçi ki sahbâ ter olur (G.76/4)

¹¹ Çeşm mest gamze mest ol gözleri fettân mest
Olmasun mı **bezm-i ‘aşkun** hem-demi her an mest (G.31/1)

¹² **Mest-i aşk** oldunsa Yahyâveş açılma kimseye
Şahne-i devrân sakın bûy-ı dehânun tuymasun (G.257/5)

¹³ **Mest-i şarâb-ı ‘aşk**dur zülfüne bagla gönlünü
Şahne-i gamzesine Yahyâ anı dest-beste vir (G.109/5)

Çekilmiş **meclis-i ‘aşka** gelür diyü dil-i zârı
Aceb mi lutf-ı tab’-ı Kays’dan yârâna yer virmek (G.205/3)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Aşk sarhoşluğu diğer sarhoşluktan çok farklıdır. Aşk sarhoşu hiçbir zaman güçsüz ve ayaklar altında değildir. Aksine aşk sarhoşunun her biri erkek aslan gibi güçlüdür.

Kanda bir medhûş-ı mey görsek zebûn u pâ-y-mâl
Mest-i ‘aşkun her biri bakılsa şîr-i ner gibi

G.406/3

“Mest-i ‘aşk”, “mestâne-i ‘aşk”, “sâkin-i mey-hâne-i ‘aşk” gibi terkipler bize âşığı anlatmakta; aşkın sarhoşluk verici özelliğini vurgulamaktadır. Mihnet sakisi aşk şarabını sunduğundan beri âşık, gece ve gündüz şarap içerek aşkın mestanesi olmuştur

Sunaldan sâkî-i mihnet bana **peymâne-i ‘aşkun**
Benüm ol rûz u şeb medhûş olan **mestâne-i ‘aşkun**

G.207/1

3. Bâb, Harem

Aşk bir kapıdır ve bu kapı, “dest-i irâdet”le açılır. Aşk ehli olmayan kişiler, aşk yoluna giremez. Canan/sevgili ile can sohbetini edebilmek kolay değildir. Bunu ancak aşk ehli olanlar yapabilir.

Es-salâ dest-i irâdetle açıldı **bâb-ı ‘aşk**
Eylesün cânân ile cân sohbetin **erbâb-ı ‘aşk**

G.175/1

*Aşk, bir harem*dir ve âşık, o hareme korkusuzca girer. Bu duruma şaşmamak gerekir; çünkü aşk kapısı gönül erbabına yani âşıklara her zaman açıktır.

Yahyâ **harem-i ‘aşka** girerse nola bî-bâk
Meftûhdur erbâb-ı dile **bâb-ı mahabbet**

G.30/5

Aşk haremine girmek isteyenlerin dünya kaygısından kurtulmaları gerekir. Aşk haremine dünyayla ilgili şeylerle girilemeyeceği için, Kays gibi, âşığın da yalın ayak dolaşması hoş karşılanmalıdır.

Pâ-bürehne harekât itse aceb mi Yahyâ
Dâ'imâ çün **harem-i ‘aşka** pûyân idi Kays

G.156/5

4. Bağ, Gülşen, Gülzâr, Âlem

Aşk bir bağ/bahçe, gülşen/gülzârdır. Aşk, âşıkların gönlünün aktığı bir ırmak gibidir ve aşk bahçesine akmaktadır. Aşk bağı, bu ırmakla sulanmaktadır.

Bunca gönülleri kim kendüye yâr akıtdı
Bâg-ı mahabbet içre bir cûybâr akıtdı

G.389/1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Aşk âleminin gül bahçesinin bülbülü âşıktır. Dünyanın yazını da kışını da bir bilir; gece ve gündüz durmadan feryat eder. Kederi de sevinci de birdir.

Gülşen-i âlem-i ‘aşkun benim ol bülbülü kim
Âlemün bir bilürim kışını da yazını da

G.365/4

Aşk bahçesinin bülbüleri, sevgilinin yüzünün güzelliğine karşı sabah akşam feryat ederek aşk bahçesinden ayrılmazlar.

Cemâlün şevkine şâm u seher feryâdlar kılsun
Ayrırma bülbül-i şûrîdeni **gülzâr-ı ‘aşkundan**

G.300/4

Aşk, bir âlem/dünyadır. Aşk âleminin de yazı ve kışı vardır. Ayrılık ateşi, âşığın kışı; kavuşma zamanı ise yazıdır.

Her zamân sûz-ı firâk olmaz visâl irdi açıl
‘**Âlem-i aşkun** da ey Yahyâ kışı var yazı var

G.102/5

5. Bahr, Umman, Gird-âb, Seyl-âb, Tûfân, Cûybâr

Aşk bir bahr/deniz/ummân/deryâdır. Aşk; kıyısı olmayan, üzerinde kara bulunmayan, dalga ve girdaplarla dolu bir denizdir. Bu aşk denizine dalmayanlar aşkı bilemezler. Sonsuzluğu, büyüklüğü ve içinde değerli şeylerin bulunması sebebiyle aşkla ilgili bir benzetme unsuru olmuştur.

Zavallı gönül, aşk denizinin kenarını/kıyısını bulamaz ve sevgilinin kıvrım kıvrım saçları gibi olan bir girdâba düşer. Denize düşenin yılanı sarılması gibi âşık sevgilinin girdâba benzeyen kıvrım kıvrım saçlarına sarılmıştır. Kıyı, gerçek âşığın vahdete ulaşmasını engeller.

Bahr-ı ‘aşkun bir kenârın bulmadı bî-çâre dil
Düşdi bir gird-âba ol zülf-ı ham-ender-ham gibi

G.407/4

Gül ırmağı bir zaman heva çölünde kendisini göstermiş ve daha sonra aşk denizine ulaşınca yok olmuştur. Aşk denizinde yok olmak, ten âleminden kurtulmaktır.

Deşt-i hevâda kendüyi gösterdi bir zamân
Mahv oldu **bahr-i ‘aşka** irişince cûy-ı gül

G.224/4

Mahabbet/aşk deryası, gönülde dalgalanıp aşk ummanında naziz bir katre peyda oldu. Aşk, katreyi ummana çevirdi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Dilde **deryâ-yı mahabbet** mevc-hîz olup yine
Oldı peydâ katre-i nâ-çîzde **‘ummân-ı ‘aşk**

G.177/2

Denizde çarpınma dalgalanmadır. Tasavvufî olarak durgun ve hareketsiz bir yaşam, bitkisel bir yaşamdır. Gönlün çarpınması ızdırıp demektir. Âşık, bu manevî mücadeleyle kesretten kurtulma çabası içindedir. Âşığın gönlü bir denizdir. Deniz hareketlendikçe ortaya çıkan dalgalar ateşin kıvılcımlarıdır. Aşkın şiddetinin dile getirilmek istendiği beyitte umman ile ateş, alev ile mevc arasında ilgi kurulmuştur.

Ateş-i dilden yine itdi âlevler zuhûr
Mevclerin gösterür var ise **‘ummân-ı ‘aşk**

G.178/3

Devir meclisine/zikir halkasına girenler kurtuluş umudu beslemezler. Aşk girdabı tüm gemileri yok etmiş; hiç bir gemi bu girdâbdan kurtulamamıştır.

Meclis-i devre girenler itmez ümmîd-i halâs
Kangı keştîdür ki nâ-bûd itmedi **gird-âb-ı ‘aşk**

G.175/4

Aşk bir seyl-âb/sel suyudur. Sel suyunun her şeyi sürükleyip götürmesi gibi aşk seli de gönlü denize ulaştırır. Denize ulaşmak, vuslata kavuşmak demektir. Yeter ki gönül, aşk yolunda olsun.

Zâyi‘ olmaz yolda olsun tek hemân hâşâk-ı dil
Bir gün ugrar anı bahre ırgürür **seyl-âb-ı aşk**

G.175/2

Aşk, bir tûfândır. Tufan, Nuh Peygamber zamanında tüm dünyayı kaplayan fırtınalı ve şiddetli yağmurun adıdır. Aşkın şiddetini ve yoğunluğunu ifade etmek için ortalığı harap eden tufan ile aşk arasında ilgi kurulmuştur. Can gemisinin aşk tufanından geçip kurtuluşa ermesi zordur. Yakıcı ateş ile aşk tufanı olmasaydı can gemisi için kurtuluş mümkün olurdu.

Mümkün olurdu dilâ keştî-i câna halâs
Ateş-i sûzân ile olmasa **tûfân-ı ‘aşk**

G.178/2

Aşk bir cûybâr/ırmaktır. Aşk ırmağından feyz alabilmek için âşıkların nilüfer gibi sarı yüzlü olmaları gerekir.

Cûybâr-ı ‘aşkdan feyz alımsun sofiyâ
Sende nilüfer gibi mâdâm rûy-ı zerd yok

G.181/3

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

6. Bâzâr, Kâr, Meydân, Sûdâger

Aşk, alışveriş yapılan, kâr elde edilen *bir bâzâr/pazardır*. Âşığın bu aşk pazarından kazancı derttir. Âşık, aşk yolunda nice sıkıntılar çeker ve daima Allah'a şükreder; çünkü ne kadar çile çeker ve sabrederse sevgilisine o kadar çabuk kavuşur.

Ne mihnetler kazanmışdır gönül **râh-ı mahabbetde**
Bî-hamdi'llâh ki çokdur assımız **bâzâr-ı 'aşkundan**

G.300/3

Aşk pazarında aşk elinden zâr u zebûn olmuş nice âşık satılmaktadır.¹⁴ Gönül kanının mercanı ile gözyaşı incisi aşk pazarına çıkmıştır. Aşk pazarında kan (mercan) ve gözyaşı (inci) rağbet görmektedir. Bunlar olmadan aşk pazarının kıymeti olmaz.

Mercân-ı hûn-ı dilden lü'lü'-yi eşk-i terden
Bâzâr-ı 'aşka herkes çok yâdigâr akıtdı

G.389/2

Aşk, bir kâr/kazanç/iştir. Kâr, âşığı meşgul ettiği için bir iştir. Ferhad, aşk işinin onmadık bir ırgatı/işçisidir. Âşık da, Ferhad gibi, yaptığı bu işle kıyamete kadar anılacaktır.

San'atıyla haşre dek andırdı kendin Kûh-ken
Kâr-ı 'aşkun işte bir onmaduk ırgadı budur

G.111/3

Aşk, bir meydandır ve âşıklar tarafından kullanılan ve gezilen bir yer olarak düşünülür. Âşıklar, bu meydanın boş kalmasını istemezler. "Meydan-ı aşk" tamlamasıyla aşkın gerçekleştiği yer yani gönül düşünülür. Sahrada dönüp duran, girdbâd/hortum değildir. Aşk meydanı boş kalmasın diye dönüp duran zavallı Mecnun'un toprağıdır.

Hâk-i Mecnûndur dönen sahrâda sanman gird-bâd
İstemez bî-çâre hâlî kaldığın **meydân-ı 'aşk**

G.177/4

Aşk, sūdâger/tüccar/bezîrgândır. Aşk, alışveriş yapılan, kâr elde edilen bir yer olduğuna göre burada harcanılan ve bir kıymet ifade eden metanın aşk tüccarı için bir önemi yoktur.¹⁵

¹⁴ Ne denli zâr u zebûn var ise satılmakda
'Aceb revâcda gördüm bu **'aşk bâzârın** (G.266/3)
Bâzâr-ı mahabbetde ruh-ı zerde bakılmaz
Tâ sırma-keş-i **'aşkı** 'ayâr eylemeyince (G.324/5)
Ol şâh-ı hüsn nice bilür kıymetün senün
Bâzâr-ı 'aşk içinde mezâd olmadun gönül (G.216/2)

¹⁵ Metâ'in hiçe satar âkibet sūdâger-i 'aşkun
Bu bâzâr-ı belâdur bunda bey'men yezîd olmaz (G.147/3)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

7. Belâ, Derd, Gam, Hasta/Bîmâr, Mihnet, Nâle

Aşk bir beladır ve âşığın başı bu beladan kurtulmaz. Vahdete ulaşmak için acı çekmek, belaya düşmek gerekir. Âşık, çok acı ve çileler çekecek, ileri derecelere ulaşacak ve Allah aşkı sayesinde Allah’ın birliğine ulaşacaktır. Aşk belası, tasavvuf yolunda gereklidir.

Bî-bekâdur devlet ü ikbâl Yahyâ’dan işit
Başuna alma **belâ-yı ‘aşkı** gavgâdur gider

G.79/5

Aşkın bela ve derde teşbih edildiği beyitlerde âşığı sıkıntıya sokmasına rağmen ondan genellikle şikâyet edilmemeye çalışılır. Âşık, sevgilisinden ayrı olduğu veya onun eziyetine ve cefasına maruz kaldığı için dertlidir. Aşk derdine tahammül edemeyen sevgilisine kavuşamaz.

Aşk, bir derttir. Bu derdin dermanı yine aşktır. Aşk derdine derman bulan âşık yoktur. Aşktan vazgeçmek âşığı öldürür.

‘Aşktan kurtulmadan Yahyâ ölüm yegdür bana
Kangı ‘âşıkdur ki **derd-i ‘aşka** dermân eyledi

G.396/5

Aşk derdi, bitmez tükenmez bir hazinedir. Bu hazineye sahip olalı iksire gerek kalmamıştır. İksir, nasıl ki nesnelere üzerinde etki yaparsa aşk da âşık üzerinde tesir yapar, onu değiştirir.

Derd-i ‘aşkun bir dükenmez genc imiş ey şâh-ı hüsn
Ana vâsıl olalı iksîre hâcet kalmadı

G.398/3

Aşk derdini şerh etse etse Yahya eder çünkü o aşk ilminde üstat olmuştur.¹⁶ Aşkın nasıl bir dert olduğunu, âşığın neler çektiğini herkes anlayamaz. Âşığın hâlinden anlayacak aşk derdini anlayacak bir dert arkadaşı yoktur. Âşığın hâlinden ancak Kays anlardı; ama o da Kays’ın zamanına yetişememiştir.

Kays çekmiş **derd-i ‘aşkı** ana da irişmedüm
Kime takrîr ideyin hâl-i dili hem-derd yok

G.181/2

Aşkın sonsuz derdi bir gün seni de bitirir. Âşığın eksikliği aşkla tamamlanır.¹⁷ Aşk derdi, gönlü güçten düşürmüştür. Gönlün ne bu halden kurtulmaya ne de şikâyet etmeye gücü vardır.

¹⁶ Şerh iderse **derd-i ‘aşkı** yine Yahyâ şerh ider
Bir mahall kalmış midur zîrâ bu fende görmedük (G.201/5)

¹⁷ Hemân o şâhdan eksüklügün dile Yahyâ
Tamâm ider seni de derd-i bî-nihâye-i ‘aşk (G.182/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Dil-rübâlardan şikâyet itmege kâdir midür
Derd-i ‘aşkun bir belâ-keş nâ-tüvânıdır gönül

G.223/3

Aşk gamdır. Âşık sevgiliden ayrı olduğu ve ona kavuşamadığı için daima gamlıdır. Âşık, aşk gamıyla zayıflamış ve bir kıla dönmüştür. Sevgilinin ayrılık ateşine ve aşk gamına dayanamayan âşığın beli iki büklüm olmuştur.

Gam-ı ‘aşkunla döndüm za’fdan bir mûy-ı bârîke
 Firâkun âteşine döymeyüp oldum dü-tâ cânâ

G.11/4

Dağlar bile aşk gamının yüküne tahammül edemez.
 Taglar **bâr-ı gam-ı ‘aşka** tahammül itmez
 Ne kadar tâkat ola ey dil-i şeydâ sende

G.383/3

Bu beyit bize “Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar ve ondan korktular da insan yüklendi onu.”¹⁸ ayetini hatırlatmaktadır.

Aşk gamının anlatılması mümkün değildir. Dünyanın gamı, âşığın başına toplansa da o yine de aşk gamını arar. Âşığın gönlü bela bezminde sözde sevgililerle, dostlarla eğlenmek istemez.

Takrîr idemem hâl-i dil-i zârımı Yahyâ
 Bir hâlete vardum **gam-ı ‘aşk** ile dinilmez

G.151/5

Gam-ı ‘aşkun arar dünyâ gamı başında cem’ olsa
 Belâ bezminde gönlüm degme yârân ile eglenmez

G.148/2

Aşk, ilacın çare etmediği bir dert; devası olmayan bir hastalık; âşık da hastasıdır.¹⁹ Aşkın hastalığa benzetilmesi âşığın sevgiliden ayrı olmasına ya da ondan eziyet görmesi gibi sebeplere dayanmaktadır. Âşık, hastalığından şikâyet etmez hatta tabipten ilaç istemez.

Söylen tabîbe yok yire ‘arz-ı ilâc ider
Bîmâr-ı derd-i ‘aşk kabûl eylemez ‘ilâc

G.36/2

Aşk hastası derman umarken ona dert vermek reva değildir. Tabibin vereceği ilaç, âşığın/hastanın derdini arttıracaktır.

¹⁸ Kur’an-ı Kerîm, Ahzab Sûresi, Ayet:72

¹⁹ Nûş-ı dârû-yı lebüdür **haste-i ‘aşka** devâ
 Şebet-i vaslundan olur âşık-ı bîmâra hazz (G.168/2)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Ey cân tabîbi **haste-i ‘aşkun** revâ mıdır
Dermân ümîdin eyler iken derdnâk olur

G.63/2

O sevgili herkesin huzurunu kaçırdığı için aşk hastasının da gözünden uykuyu uçurmasına şaşılmamalıdır.

Kimün huzûrunı uçurmadı o gözleri şeh-bâz
‘Aceb mi **haste-i ‘aşkun** uçarsa hâb gözinde

G.347/4

Aşk, bir mihnettir, acı çekmektir. Oysa âşık bu durumdan şikâyetçi değildir. Ona göre mihnet, bir safadır. Keşke tüm dünya insanları hep gamsız olsaydı da âşık/şair aşk yolunda tek olsaydı.

Mihnet-i ‘aşkun safâsın ben ideydüm yalnız
Halk-ı ‘âlem dâ'imâ bî-gam olaydı kâşki

G.421/4

Aşk, bir nâle/inleme/feryattır; çünkü daima âşığı inletmekte, acı çektirmekte, âh ettirmektedir. Sevgili, kabul kulağını gül gibi tutarsa onun kapısından bülbül gibi ayrılmamak ve feryattan kaçmamak gerekir.

Tutarsa gül gibi gûş-ı kabûli **nâle-i aşka**
Işiginde varup bülbül gibi feryâddan kaçma

G.334/4

8. Çevgân, Ser-Gerdân, Ser-Geşte, Kayd, Bend, Pây-Bend, Ser-Rişte

Aşk, bir çevgândır. Gönül, dünya topuna henüz aşk çevganı vurulmadan, saçının kıvrımıyla aşk sarhoşu olmuştu. Sevgilinin saçına bağlanan âşıkların gönülleridir.

Gûy-ı gerdûna dahı urulmadan **çevgân-ı ‘aşk**
Dil ham-ı gîsûn ile olmuşdı **ser-gerdân-ı ‘aşk**

G.177/1

Aşk, bir sıkıntı bendi, bağıdır. Âşık, aşk derdinin bağını ayağından çıkarmamalıdır. Âşık, canını sevgilinin yolunda harcayabilmeli bu yoldan kaçmamalıdır.

Çıkarma pây-ı dilden **kayd-ı bend-i mihnet-i aşkun**
Kul olduk cân ile ol şâha çün bî-dâddan kaçma G.334/3

Sevgilinin müşk kokulu kâküllerine gönlünü düşürenlerin bu aşk bendinden kurtulması zordur.

Pây-bend-i ‘aşkdan bir dahı olur mı halâs
Kâkül-i pür-pîç-i müşkîn-târa düşdi gönlimüz

G.153/4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Aşk, bir ser-rişte/ipliktir. Âşık, sevgilinin saçlarının sevdasından, aşkıdan, karalığından vazgeçmez. Bu yüzden aşk ipliğini elinde tutar.

Sevdâ-yı ser-i zülfünü elden komam ey mâh
Ser-rişte-i aşk eldedür el-minetü li'llâh

G.306/1

9. Ders, Kitap, Üstâd, Fen, Şeyh, Mürîd, Pîr, Dâye

Aşk, okunması gereken bir kitap; okutulması gereken bir derstir. Âşığın görevi aşk sırrını söylememektir. Aşk dersi zordur. Âşık/şair, bu dersi nasıl başarısın ki bilenler söylemez; söyleyenler de bilmez.

Ders-i 'aşkun müşkilin Yahyâ nice hall eylesün
 Söyleyenler kendisin bilmez bilenler söylemez

G.135/5

Aşk, bir kitaptır. Pervane, mumda kendini yakıp aşk kitabını okumuş ve bu ilimle meşhur olmuştur. Şem ve pervane mazmununda pervane, mumdan ayırılır ve ona kavuşmak için çevresinde döner. Sonunda kendini yakarak yok olur yani vuslata erer.

Yakup şem'in **kitâb-ı 'aşk** okur bir suhte var mı
 Dilâ bî-vech meşhûr olmadı ol fenle pervâne

G.319/3

Üstad olmadan himmete, maksada erişilemez. Aşk üstadı, gönül sayfasını kabâle/hüccet olarak verdiği için âşık gece gündüz bu sayfayı şevk/aşk mürekkebiyle doldurmuştur.

Midâd-ı şevk ile pür eylesem nola gice gündüz
 Sahîfe-i dili **üstâd-ı 'aşk** virdi kabâle

G.346/4

Aşk bir fen/ilimdir. Aşk ilmini bilenler onu bilmemekle övünürler. Ondan anladığını söylemek divaneliktir, çılgınlıktır. Âşık zaten dîvânedir.

Bilenler **fenn-i 'aşkı** bilmemekle fahr ider Yahyâ
 'Aceb dîvânedür zu'mınca ol kim zü-fünûn oldı

G.392/5

Tasavvufi anlamda şeyh; bir tekke veya zaviyede müridleri bulunan ve onlara irşâd edendir. Âşık, aşk ilminin şeyhidir. Onun yanında çılgın Kays bile her şeyden habersiz bir okul çocuğudur. Kays ile âşık kıyaslanmamalıdır:

Düketdüm yaşımı derdünle **şeyh-i fenn-i 'aşk** oldum
 Yanumda Kays-ı şeydâ bî-haber bir tıfl-ı ebceddür

G.119/4

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/3 Summer 2010*

Aşk, bir müridir. Aşk müridi feleği döndüren bir iradet ırmağıdır ve değirmen gibi feleği döndürür. Aşk müridleri aşk sarhoşluğu içinde dönmektedirler.

Mürîd-i aşk isen incinme ser-gerdânlık el virse
Sipihri döndürür cûy-ı irâdet âsiyâb-âsâ

G.7/2

Aşk, bir pîrdir ve âşıklar üzerinde irşadı vardır. Âşık, eline aşk kadehini alarak, riyadan uzaklaşacak ve aşk pirinin irşadıyla sevgilisine yaklaşacaktır.

Destüme sâgar alup itdüm riyâyı ber-taraf
Pîr-i ‘aşkun bana Yahyâ şimdi irşadı budur

G.111/5

Aşk, bir dadıdır. Aşk dadısı, can çocuğuna verdiği sütle binlerce aslanı güçsüz etmiştir.

Hezâr şîri bu deştün zebûn-ı pençesidür
Ne şîr virdi ‘aceb tıfl-ı câna **dâye-i ‘aşk**

G.182/2

10. Deşt, Vâdî, Beyâbân

Aşk, bir deşt/beyâbân/çöldür. Aşkın çöle benzetilmesi aşk gibi yakıcı ve kumla dolu oluşuyla ilgilidir. Âşıkların ahlarından çıkan kıvılcımlar, çölü doldurur. Aşk çölünün kumu, âh kıvılcımlarındandır.

Âh-ı şerernâk ider **bâdiye-pûyân-ı aşk**
Hep şerer-i âhdur **rîg-i beyâbân-ı aşk**

G.178/1

Kays, aşk çölünün Hatem’iyken Leyla o aşk çölüne misafir olmamıştır. Aşk, bir kerem vadisi olduğuna göre âşık da fedakâr ve cömerttir.

Deşt-i ‘aşkun Hâtemiyken Kays mihmân olmadı
Bilmedi Leylâ ki ol vâdî Kerem vâdisidür

G.112/2

Aşk, bir vadidir. Âşık, aşk vadisine düşmüş; pek çok güzel sevmiş ve onların hiç birisi onun gönlünü incitmemiştir.

Düşelden **vâdî-i ‘aşka** inen çok dil-rübâ sevdüm
Hele çok sevdüğümden olmadum âzürde-dil kat’â

G.6/3

11. Devlet, Himmet, Gayret

Aşk, bir devlettir; aşk, bir himmettir. Aşkın devleti ancak sürekli bir himmetle devam eder.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Ber-murâd olmamak olmaz olıcak **himmet-i ‘aşk**
Ber-devâm ola hemân himmet idün **devlet-i ‘aşk**

G.176/1

Aşk, bir gayrettir. Âşıkları sağa sola baktırmaz. Âşığın gözü
bir başkasını görmez.

Hûblar yolda selâmuna tururmuş tatalum
Bakmaga saga sola kor mı seni **gayret-i ‘aşk**

G.176/3

12. Dür, Gevher

Aşk, bir dür/inci; gevher/hazinedir. “ ‘Aşk bir gencînedür
gönlüm anun vîrânesi” diyen şairin²⁰ aşkı hazineye benzetmesi onun
kıymetli, gönlünün de yıkık dökük olduğunu ifade etmek
istememesindedir. Âşığın deryaya benzeyen gönlünde inci bulunur.
Ancak, her denizden inci çıkartılamayacağı gibi her gönülde de inci
bulunmaz. “Gevher-i maksûd” a ulaşmak için “derya-dil” olmak
gerekir.

Gevher-i maksûdı deryâ-dil olanlardur bulan
Degme bir bahr içre bulunmaz **dür-i nâ-yâb-ı ‘aşk**

G.175/3

Âşığın aşkı çok kıymetlidir ve bu kıymetli varlığın
saklandığı, korunduğu yer âşığın gönlü veya sinesidir. O paha
biçilmez aşk incisinin yeri âşığın gönlüdür. Çoktandır
görünmemesinin sebebi de budur.

Dür-i girân-bahâ-yı mahabbet bulunmamış
Çokdan görünmez ol dil-i Yahyâ'ya konmasun

G.259/6

Muhabbet/aşk incisi ancak aşk denizinde bulunur:
Bir bahr imiş ey ‘âşık-ı şeydâ dil-i zârün
Anda bulunurmuş **dür-i nâ-yâb-ı mahabbet**

G.30/3

Sine, bir virane olduğuna göre gönül de gizli bir hazine,
gevher ocağıdır. Aşk gevheri bu gönül madeninden dışarı çıkarılır. Bu
gevheri çıkartabilmek için âşığın gönlüne ulaşmak gerekir.

Sine bir vîrânedür genc-i nihânîdür gönül
Gevher-i ‘aşk isteyen bilsün ki kânîdür gönül

G.223/1

13. Efsûn, Te’sîr, Esrâr, Sır, Hayret, Heybet, Hasiyyet

Aşk bir efsûn/büyü/sihirdir. Aşk büyüyle âşığın gönlü

²⁰ bkz. G.438/1

bağlanmış ve şikâyete gücü kalmamıştır. Mutasavvıflara göre şikâyet etmek doğru değildir, her şeye razı olmak gerekir.

Baglandı dilüm kalmadı şekvâya mecâlüm
Gör neyledi Yahyâ beni **efsûn-ı mahabbet**

G.32/5

Aşk, hem âşığa hem de sevgiliye tesir eder. Âşık, acımasız, şefkatsiz sevgiliyi ayıplamasın ki aşkın tesiri bir gün o sevgiliyi de şefkatli eder.

Yahyâ o mâha ta'nı ko nâ-mihribân diyü
Te'sîr-i aşk bir gün anı mihribân ider

G.61/5

Aşk, ilahi bir sırdır. Gerçek aşk, kalpte gizlidir ve âşık bu sırları açığa vurmaz. Aşk, âşık ile sevgili arasındadır ve başkaları bilmez. Zaten sırrın özelliği gizli olması ve başkalarının bilmemesidir. Bu sevdaya düşen onu gizli tutar ve kendi gömleğinden bile sakınır.

'**Aşk bir sırr-ı ilâhîdür** anı fâş itmez
Gönleginden sakınur kim düşe bu sevdâya

G.369/2

Aşk, bir sır; âşık da sırdaştır. Ney, âşığın sırdaşdır ve sesinde aşkın sırrı vardır. Âşığın neyle ilgisinde neyin inlemesi özelliğine dayanır.

Ney gibi bir'âşık-ı dem-sâz buldum kendüme
Sırr-ı 'aşkı söylerüm hem-râz buldum kendüme

G.321/1

Âşık, ser vermeli ama sır vermemeli; çektiği sıkıntıları dile getirmemelidir. Bülbülü, aşk sırlarıyla tanıştıran güldür. Aşk ile ağzı açık kalan, hayrete düşen âşık; aşkın sırlarını anlatır ve böylece gül ile bülbülün aşkı sır olamaktan çıkar. Oysa aşk bir sır olduğu için bunu yabancılar duymamalıdır.

Sırr-ı aşkı bülbül-i şeydâ niçün fehmi itmeye
Kanda bir agzı açık varsa anı hem-râz ider

G.66/4

Âşığın/şairin sözleri hep muhabbet/aşk sözleri içermektedir. Dostlar bunları işitince birbirlerine bu sırların söylenmemesi için tembihlemelidirler.

Yahyâ'nun olup sözleri hep **sırr-ı mahabbet**
Yârân işidüp söyleme yâbâne disünler

G.92/5

Abdal, tasavvuf terimi olarak, tarikat mensubu, derviş, kalender, rinddir. Âşık, aşk tekkesinde aşk sırrının mahremini öğrenmeye çalışan bir abdalıdır. Aşk hânkâhının piri, bu sırları âşığa

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

öğretmeli; onu mahrum bırakmamalıdır:

Ben ol abdâlüm ki oldum **mahrem-i esrâr-ı ‘aşk**
Tekye-i gamda ‘abâ-pûş olmayan bilmez beni

G.446/3

Çü **pîr-i hânkâh-ı ‘aşkun** itdüm lutfına tekye
Bu abdâlı da mahrûm eyleme **esrâr-ı ‘aşkundan**

G.300/2

Aşkın sırları içinde aşk hayretinde olan âşık, etrafında olup bitenlerden habersizdir. Dünyada olup bitenleri fark etmez.

Bir gün **esrâr-ı mahabbet** ide Yahyâ te'sîr
Gözüne âlemi göstermez ola **hayret-i ‘aşk**

G.176/5

Aşk, bir heybettir. Aşkın heybeti, âşığın ağzına mühür vurmuş ve böylece âşık susmuştur. Sevgili bu durumu anladığı için âşığın durumunu anlatmasına gerek kalmamıştır:

Heybet-i aşk urdı Yahyâ agzına mühr-i sükût
Yâr bildi hâlini takrîre hâcet kalmadı

G.398/5

Aşk; bir hasiyet, özellik, tesir, kuvvet, keyfiyettir. Aşkın özelliği âşığın yüzünü sarartarak işini altın etmektir.

Aşıkun rûyını zerd ü işin altın eyler
Böyledür ey dil-i mihnet-zede **hâsiyyet-i ‘aşk**

G.176/4

14. Envâr, Şem, Mihr

Aşk bir nurlu ışıktır, bir ateştir, bir aydınlıktır. Güzelliklerin ışıkla birlikte ortaya çıkması demektir.

Âşığın gönlündeki aşk mumu, gönül evini aydınlatan aşk ateşinin nurudur. Şair/âşık, gönlünde mahabbet/aşk mumunun sevgilinin aşk ateşiyle yakılmasını ve gönül evinin aşk nuruyla aydınlatılmasını diler. “Yakmak, yanmak” her ne kadar kendisini bitiriyorsa da diğer taraftan aşk nurunu meydana çıkarmaktadır. Âşık, bu durumu ister çünkü gönlün aşk ateşiyle yanması masivadan temizlenmesidir.

Derûnumda mahabbet şem’ini yak **nâr-ı aşkundan**
Münevver eyle gönlüm hânesin **envâr-ı ‘aşkundan**

G.300/1

Aşk, bir şem’-i fîrûzân/aydınlık mumdur. Âşık, gönlünde yanan aşk mumunun sevgilinin oka benzeyen kirpiklerini pervanenin kanadını yaktığı gibi yakacağından korkar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Havfım odur kim okun per yaka pervâneveş
Şevkün ile oldı dil **şem’-i fûrûzân-ı ‘aşk**

G.178/4

Aşk, bir güneştir ve âlemi aydınlatır. Nasıl ki zerreler güneş ışığında ortaya çıkıyorsa âşğın varlığının ortaya çıkması da aşk güneşine bağlıdır.

Var mı Yahyâ zerrede ol tâb kim ârâm ide
Âleme pertev salınca **mîhr-i âlem-tâb-ı ‘aşk**

G.175/5

Aşk dünyasının güneşi âleme ışık, parlaklık salınca bu parlaklığa hiçbir zerre dayanamaz. Güneş, âleme ışıklarını salınca zerrede dur durak olmaz. Aşk, güneş gibi yakıcıdır ve ışığının değdiği vücudu yakar. Zerrelerin görünmesi için nasıl ki güneşe ihtiyaç varsa, âşğın ortaya çıkmasında da aşk güneşine ihtiyaç vardır.

Virelüm kendümüze **mîhr-i mahabbetle** vücûd
Zerreler gibi bu gün biz dahı peydâ olalum

G.243/3

Aşkın nur, mum ve güneşe benzetilmesinde aydınlık, parlaklık, ısı, hayat kaynağı olması gibi özellikleri dolayısıyladır. İnsanın aydınlık ve ısıya karşı duyduğu yakınlık, canlılık haliyle âşğın aşk ile ilişkisi arasında bir ilgi bulunmaktadır.

15. Erbâb, Ehl

Aşk erbabı âşıktır ve beyitlerde sıkça geçmektedir.²¹ Aşk erbabının işi, dağda ve çölde gezmek dolaşmaktır. Bu durum Kays ile Ferhad’dan kalma bir alışkanlıktır.

Geşt-i deşt ü kûhdur **erbâb-ı ‘aşkun** pîşesi
Bir revîşdür kim kalupdur Kays’dan Ferhâd’dan

G.293/5

Aşk erbabının işi, sevgilinin kıvrım kıvrım olan saçının kilidini açmaktır. Gönül ehli bir aşk erbabı olduğuna göre bu gam kilidini açmak onun işidir. Tasavvufta saç, kesrettir. Vahdete ulaşmak için kesrete düşmek ve sonra kesretten kurtulmak gerekir.

Fikr-i zülf-i ham-be-ham **erbâb-ı aşkun** pîşesi
Gam kilidin açmadur ehl-i dilün endîşesi

G.405/1

Aşk ehli, bakışıyla sert bir taşı akiğe çevirir. Tasavvufta gözden çıkan bakış sâliki mecazî aşka, maddeye götürür. Bakış,

²¹ Dil berîdür ‘aybdan ‘aşkıdan ammâ neylesün
Ehl-i aşkun kadrini bilmez zamâne dil-beri (G.411/2)
Diğer beyitler için bkz. G.211/4, G.277/2, G.304/2, G.419/1

mânâya düşmandır, gönlü öldürür.

Yahyâ ne hâl var **nazar-ı ehl-i ‘aşk**da
Virdi ‘akîk hâletini seng-i hâreye

G.329/5

Aşk ateşinin yakıcı özelliğine rağmen âşık, bu durumdan hiç şikâyet etmez. Ateşte yaşadığına inanılan semenderler gibi âşıklar da ateş üzerinde oturmakta, yaşamaktadırlar. Aşk erbabı olup da oturduğu yer ateş olmayan yoktur. Semender ile aşk erbabı arasında ilgi kurulmuştur.

Yirin od itmedük kim vardur **erbâb-ı mahabbetde**
Semenderler gibi uşşâk da sükkân-ı âteşdür

G.55/4

16. Hadîs

Aşk/mahabbet bir hadistir, efsane değildir. Hadis; Hz. Muhammed’in değişik olaylar ve sorunlar karşısında inananları aydınlatmak, Kur’an’ın bazı ayetlerini daha açık bir dille ifade etmek için söylediği sözlerdir. Ayrıca bilim olarak, Hz. Muhammed’in sözleri ile davranışlarını, eylemlerini aktaran bilgileri derleyen, bu bilgileri yazılı bir biçimde düzenleyip sınıflandırmak anlamına da gelir.

Aşkın bir efsane olarak düşünülmesi dilden dile dolaşması, herkes tarafından bilinmesi nedeniyledir. Âşık, aşkın bir efsane olmadığını Leyla ile Mecnun ve Ferhad ile Şirin’in arasında geçenlerin bir efsane veya bir hikâye olduğunu düşünür ve onların aşkını küçümser.

Ko Kays kıssasını kûh-ken hikâyetini
Hadîs-i ‘aşk u mahabbet degüldür efsâne

G.356/4

17. Hamur, Maya

Aşk, bir mayadır. Elest bezminde insanın mayasına ezeli aşk katılmıştır. Aşk, insanın hamurundadır. Hazırlanan hamurun mayalanması oda sıcaklığına ihtiyacı vardır. Bu yüzden güneşe konulur. Gönle atılan aşk hamuru, güneşin sıcaklığına ihtiyaç duymaz; çünkü zaten gönül aşkla yandığı için sıcaklığı kendindedir.

Revâc komadı bâzâr-ı germ-i hurşîde
Derûn-ı dilde ki kondı **hamîr-i mâye-i ‘aşk**

G.182/3

Şarabın oluşması için de mayaya ihtiyaç vardır. Ancak bu maya, aşk mayasıdır. Eğer böyle olmasaydı acı şaraba kim itibar ederdi, dünyaya nasıl ün salardı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Olmasa eger **mâye-i ‘aşkun** humda
Dünyâya salur mıydı bu şûrı sahbâ

G.1/4

18. Hâne, Vîrân, Vîrâne

Aşk, bir hane/evdir ve gam taşlarıyla birlikte sağlamlaştırılmış, dayanıklı hale getirilmiştir. Bu kadar sağlam bir aşk hanesine çılgın âşığın gözyaşlarının seli zarar veremez.

Zarar virmez ana seyl-i sirişk-i âşık-ı şeydâ
Esâsı seng-i gamla muhkem olmuş **hâne-i ‘aşkun**

G.207/3

Aşk; viran, viranedir. Âşığın gönlü, aşk olmadığı zaman bir viranedir. O viraneyi mamur etmek sevgilinin elindedir.

Hâtırum ol dem yapar dil-ber ki yıkmak kasd ider
Kim hakikatde dilâ ma‘mûrdur **vîrân-ı ‘aşk**

G.177/3

Cefâ taşıyla yıkmışdun dil-i Yahyâ’yı sultânım
Dahî âbâd olunmaz mı ‘aceb **vîrâne-i ‘aşkun**

G.207/5

19. Hevâ/ Heves, Bâd, Sevdâ

Aşk, bir hevâ/havadır. Her varlık, ‘anasır-ı erbaa’/dört unsurdan (hava, su, toprak, ateş) ve bunların değişik oranlarda birleşmesinden meydana gelmiştir.

Bir insanda/âşıkta hava, ateş, su ve toprak yoksa ona insan/âşık denilemez. Beyitte “aşk hevâsı, hava”; “nâr-ı şevk, ateş”; “âb-ı çeşm, su”; “ayak toprağı, toprak” olmak üzere dört unsur bir arada anılmıştır.

Hevâ-yı ‘aşk u nâr-ı şevk u âb-ı çeşmün olmasa
Kim ‘âdem dir senün gibi ayak toprağına Yahyâ

G.6/5

Aşk, bir hevâ/heves/arzudur. Aşk heveslileri halledemedikleri zorlukları üstada getirmelidirler. Mecnun gibi yabana gitmemelidirler.²² Âşığın gönlünün sabırsız olmasının sebebi aşktır. Gönül, aşka düşeliden beri avare olmuştur.

Düşelden dil **hevâ-yı ‘aşka** bî-sabr u şekîb oldı
Hele âvârelikte ber-karâr olmak nasîb oldı

G.393/1

²² Mecnûn gibi yâbâna giden **bü'l-heves-i ‘aşk**
Hall itmedüğü müşkîli üstâda getürsün (G.287/3)

Aşk bir şarap olduğuna göre âşığının vücudu da şarabın üzerindeki hava kabarcıklarıdır. Âşık, aşk hevasıyla o kabarcıklardan kurtulunca sevgiliye ulaşacak ve böylece vuslat gerçekleşecektir. Tasavvufî olarak habâb/su kabarcığı, dünya anlamında kullanılır. Su kabarcığı aslında yoktur, havadan ibarettir, geçicidir, fanidir.

Nedîm-i pâk-meşreb bul **hevâ-yı ‘aşk** ile pür ol
Vücûdun mahv olunca meyden ayrılma habâb-âsâ

G.7/4

Âşığının gözyaşı, aşk hevasının rüzgârıyla coşmuş, artmıştır. Gözyaşının en küçük bir damlası, kuşatan bir deniz gibidir.

Vey katre-i kemînesi bahr-i muhîtvâr
Bâd-ı hevâ-yı aşk ile cûşân olan yaşum

G.251/2

Aşk; güçlü tutku, istek, arzu, sevgi, sevdadır.
‘Ubûdiyyet makâmından çıkar mı ‘âşık-ı şeydâ
Düşer **sevdâ-yı ‘aşk**unla egerçi hâlden hâle

G.305/2

20. Hümâ, Vâye, Sâye, Pâye, Şâhbâz, Mürğ

Aşk bir hümâdır. Âşığının başına Kays’ınki gibi dertler değil, aşk hümâsı yuva yapmalıdır. Ancak o zaman âşık mutluluğa kavuşur.

Hümâ-yı ‘aşk besdür âşiyân-sâz-ı ser-i Yahyâ
Ne lâzım kendüsine Kaysâsâ derd-i ser virmek

G.205/5

Hüma kuşunun yuvası yoktur, her yeredir. Çok yüksekte uçar ve görünmez. Tasavvufa göre hüma, vahdettir. Allah da her yeredir ve yaşadığı bir yer yoktur. Ancak, âşığının gönlüne yerleşmek ve orada yaşamak ister.

Aşk bir vâye/kısmettir. Âşığının vücudu sevgilinin güneşiyle zerre zerre olmuş fakat bir türlü aşkın nasibini alamamıştır. Bu durum da âşığının henüz istenilen merhaleye çıkamadığını göstermektedir.

Egerçi mihrün ile toldı zerre zerre vücûd
Henüz alınmadı ey şâh-ı hüsn **vâye-i ‘aşk**

G.182/4

Aşk; sığınulan bir sâye/gölge ve aynı zamanda *bir pâye/rütbe/derecedir.*

Penâh olursa nola mihr ü mâha **sâye-i ‘aşk**
Bülend mertebedür mihrün ile **pâye-i ‘aşk**

G.182/1

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Aşk, bir şahbaz/doğandır. Sevgili, gönül yuvasını yıkmış, dağıtmıştır. Şahbaza benzeyen aşk ise o yıkılan yuvada kalmaya karar vermiştir.

Yıkdı gönlüm âşiyânın yâr itdi târ u mâr
Anlamam kim **şâh-bâz-ı aşk** ide anda karâr

G.47/1

Aşk, bir mürg/kuştur. Âşık ile sevgili arasındaki yolu kat etmek zordur. Bu yolu ancak aşk kuşu aşabilir.

Dûr u dirâz-ı râhdur degme hamâma varamaz
Ola meger ki nâme-ber **mürğ-i sebük-cenâh-ı aşk**

G.179/2

21. Nâle, Dîvâne, Mecnûn, Mahzûn, Bî-Çâre, Mürde

Aşk, divane/deliliktir. Âşkın divanesi olanlar, müşk kokulu zülfün esiridirler. Onlara akıl ve nasihat gerekmez. Âşkın divaneye teşbih edildiği beyitte zülf/saçla birlikte anılması zincir ve delilikle ilgilidir. Âşık divaneliğinden memnundur ki akıl ve nasihatı istemez. Bir bakıma aşk ile divane hâli aynı hallermiş gibi düşünülmüştür.

Şarâb-ı pendî gûş itmez ümîd-i akl u hûş itmez
Esîr-i zülf-i müşkînün olan **dîvâne-i ‘aşkun**

G.210/2

Âşkın insana aklın kabul etmeyeceği şeyleri yaptırması bakımından âşıklık “mecnûn”luk olarak görülür. Âşık, aşk belasına düşmeden önce en akıllı kişi bile olsa, âşkın elinde mecnun olur.

Bir gün gele kim şâd ola **mahzûn-ı mahabbet**
Çok `âkili ilzâm ide **mecnûn-ı mahabbet**

G.32/1

Aşk, çaresizliktir.

Bilüp ayş-ı müdâma meylini **bî-çâre-i ‘aşkun**
Şarâb-ı la’l-i nâbın sundı dil-ber müstedâm olsun

G.272/4

Aşk bir mürde/öldür. Âşığın var olmasının/yaşammasının sebebi aşktır. Âşık, aşkıyla ayaktadır. Âşkın bitmesi, ölmesi demektir.

Hayât-ı tâze virmek denlü vardur **mürde-i ‘aşka**
Cevânı lutf ile yâd itdiginden bir haber virmek

G.205/2

22. Reh, Râh, Tarîk, Âdâb

Aşk, reh/râh/tarîk/yoldur. Aşk, servi boylu sevgilinin boyu gibi uzun bir yoldur. Tasavvufta servi vahdettir. Ancak, bu yolun sonunun ayrılık vadisine çıkacağını düşünen âşık endişelidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Reh-i ‘aşkındayuz ol serv-kadün ey Yahyâ
Korkaruz kim yolumuz vâdi-i hicrâna çıka

G.330/5

“Reh-i aşk”, “târik-i aşk” tamlamaları “tutulan yol, usul” anlamlarında da kullanılmıştır.

Aşk yolunun yükü o kadar ağırdır ki bunu taşımaya âşığın gücü kalmamıştır. Âşık, bu yükü taşıyabilmek ve vuslata kavuşmak için Allah’tan yardım ister:

Yahyâ’da **reh-i aşkun** bârına tahammül yok
Ser-menzile irişdür ey kudreti çok Bârî

G.413/5

Aşk yolu uzun ve tehlikeli bir yoldur, çeşitli merhaleleri vardır. Bu yoldaki âşığın korkusuz olması gerekir.

Dönmez ölünce **râh-ı hatarnâk-ı aşkdan**
Yahyâ gibi şu kimse ki bî-vehm ü bâk olur

G.63/5

Aşk, dünya yaratıldığından beri hep vardır. Aşk şahını yoluna dert ve gam konmuş, âşık da her zaman o dert ve belalarla iç içe olmuştur. Aşk yolu, dertsiz ve gamsız geçilemez.

Şâh-râh-ı ‘aşkda câna konardı derd ü gam
Dahı bünyâd olmamışdı dehr mihmân-hânesi

G.438/4

Bir gül yolunda bin bülbülün satılmasına şaşmamak gerek. Aşkın yolu/geçidi tehlikeyle doludur. Bin baş, bir pula satılır.

Pür-hatardur **reh-güzâr-ı aşk** bin baş bir pula
Satılursa nola bir gül-berk yolunda bin hezâr

G.48/3

Âşığı Kâbe’ye ulaştırarak olan aşk yoludur. Aşk yolunu bırakan, yolundan sapmış demektir ve vuslata ermesi, Kâbe’ye ulaşması zordur.

Irgüren Ka’be-i maksûda mahabbet yoludur
Ben **reh-i aşkı** koyan sâlike gümrâh derin

G.275/4

Âşık, aşk yolunda, ayaklar altındaki bir toz gibidir. Düşmanın gözüne dolsa şaşılmaz çünkü sevgilinin gözüne girebilmek önemlidir. Aşk yolundaki tozlar, iksir kadar değerlidir.

Gözine girsen adûnun nola ey Yahyâ bugün
Sen de **râh-ı aşkda** pâ-mâl olan bir gerdsin

G.290/5

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Aşk yolunda rintler vardır ve onlar daima neşelidir. Bunda şaşılacak bir şey yok; çünkü onların keseleri boş ama kadehleri hep aşk şarabıyla doludur. Aşk sarhoşu olan âşık bu yüzden hep neşelidir.

Rind hemîşe pür-tarâb olsa ta’accüb eylemen
Kîse tehî ise ne var kâsesi tolu **râh-ı aşk**

G.179/4

Âşıklar, aşk yolundan ayrılmamalı ve bu yolda yürümelidirler. Allah’ın yolu âşıklara ancak bu kapıyla açılır.

Tarîk-i ‘aşkdan itme tecâvüz ey Yahyâ
Ki sana râh-ı Hudâ bil bu bâb ile açılır

G.125/5

Aşk; âdâb/zarafet/yoldur. Aşkın belli kuralları, yolu yordamı vardır. Aşk, bir sabır işidir ve âşık da sabretmeli, pervane gibi aşk ateşine yanmalı ancak feryat etmemelidir. Âşık olmak her kişinin işi değildir:

Yan âteşe pervâneveş itme yine efgân
Ey ‘âşık-ı miskîn budur **âdâb-ı mahabbet**

G.30/4

23. Rüstem, Bâzû, Kuvvet, Cazîbe, Pûte

Aşk, kahramanlığı, cesareti, gücü yönünden tanınmış bir kahraman, Rüstem’dir. Aşk Rüstem’ine tutulanlar güçsüzleşirler. Bu yüzden aşk Rüstem’iyle karşılaşmak herkesin harcı değil, merdin işidir. Tasavvufta Rüstem, sâlikin iradesidir.

Rüstem-i ‘aşkun zebûnı olmaduk bir ferd yok
Hâsılı anunla gönümce tutuşmuş merd yok

G.181/1

Aşk, zor olması, mücadele istemesi gibi sebeplerden dolayı “bâzû” olarak düşünülmüştür. Aşk, güçlü bir pazuya sahip olduğu için, bir pehlivandır. İstiğna meydanındakileri aşkın güçlü pazusu yenmiş; ancak onu kimse yenememiştir.

Pençesin meydân-ı istignâda kimse burmadı
Kuvvet-i bâzû-yı ‘aşkun itdi Yahyâ’yı zebûn

G.263/5

Aşk, cazibeli bir kuvvettir. Aşkın cazibesinin kuvveti varken sevgili âşığına ok atarak boşuna pazusuna zahmet vermemelidir. Sevgilinin kâr etmesi için kuvvet harcamasına gerek yoktur.

Kuvvet-i cazîbe-i ‘aşk ider kârı hemân
Yâr tîr atmada bâzûsına zahmet mi virür

G.107/3

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Aşk, içinde maden eritilen bir kap/pûtedir. Âşık, aşk pûtesi içinde gam ateşiyle kendisini masivadan arındırarak cevher haline gelir. Aksi takdirde hâl, kâle uymaz.

Nâr-ı gamla **pûte-i aşk** içre kâl olduk dirüz
Hâl müşkildür eger uymazsa hâle kâlimüz

G. 149/2

24. Sabâh, Felâh, Salâh

Kulağıma “aşk kurtuluşuna gelin” çağrısı²³ gelinceye kadar sabûh kadehini sabah tayını/görevi yaptım diyen şair, burada gerçek aşkı kastedmektedir.

Tâ ki çalındı gûşıma hayyâ ‘**ale'l-felâh-ı ‘aşk**
Câm-ı sabûhı eyledüm **râtibe-i sabâh-ı ‘aşk**

G.179/1

Aşk, bir salâhtır. Salâh; düzelme, iyileşme; rahatlık, barış; dine olan bağlılık anlamlarındadır.

Çün ola meyle pür kadeh bil anı mâye-i ferâh
Nûş ide gör hemîşe Yahyâ bu imiş **salâh-ı aşk**

G.179/5

25. Silah, Tîr, Kullâb

Aşk, bir silahtır. Elinde aşk silahı olmayan korkulu yola uğramamalı; âh kılıcı olmayan gönül, sevgilinin yanına gitmemelidir. Âşığı aşk yolundaki tehlikelerden koruyacak olan aşk silahıdır.

İtme ‘azîmet ey gönül kûyına tîg-ı âhsız
Korkulu yoldur ugrama olmayıcak **silâh-ı ‘aşk**

G.179/3

Cana ve gönle isabet etmesi yönünden aşk ve tîr/ok arasında ilgi kurulmuş; aşk oka benzetilmiştir. İnsan bu oku ancak âşık olunca, canına ve gönlüne dokununca anlar.

Cânına tokunmayınca bilmez âdem noldugun
Tîr-i dil-dûz-ı mahabbet şöyle nâ-peydâ gelür

G.101/3

²³ “hayyâ ‘ale’s-salâh” ve “hayyâ ‘ale’l-felâh” ezân ve kâmet okunurken söylenen “Haydin namaza” ve “Haydin kurtuluşa” manasında müminleri kurtuluşa, saadete sebep olan namaza çağırın iki mübârek sözdür. Sabah ezanında “hayyâ ‘ale’l-felâh” denildikten sonra iki defa “es-salâtü hayrûn mine’n-nevm” (namaz uykudan hayırlıdır) denilir.

Aşk bir kullâb/çengeldir. Âşıkları sevgiliye ulaştırmada yardımcı nesnedir. Kullâb/çengel çekmese sevgilinin yanına doğrulup gidemez.

Kûyuna kim varabilür togrılıp
Çekmese **kullâb-ı mahabbet** eger

G.46/2

Aşk kullâbı/çengeli ile sevgilinin kıvrım kıvrım saçları arasında ilgi kurulmuştur. Sevgilinin saçları, aşk erbabının gönüllerini kendine doğru çekmiştir.

Ey zülf-i ham-ender-hamı **kullâb-ı mahabbet**
Hep sana çekildi dil-i **erbâb-ı mahabbet**

G.30/1

26. Sultan, Hüsrev

Aşk, sultandır. Sultan güçlü; âşık ise acizdir. Aşk sultanı hükmünü icraya başlayınca gönülde itaat etmemek için güç kalmaz. Aşk sultanının gücüne dayanılmaz.

Dilde ol tâkat mı var Yahyâ musahhar olmaya
Hükmini icrâya âgâz idicek **sultân-ı ‘aşk**

G.177/5

Aşk sultanı hükmedince kalp gönüldeki gamı iyileştirir.
Kalb ise dil gam degül hükm idicek **sultân-ı ‘aşk**
Nakd-i vakt idüp belâ odıyla tashîh ideler

G.70/2

Aşk sultanı, harac ve tac istemez; çünkü onun böyle bir hevesi yoktur.

Artarsa nola hâsıl-ı derd ü metâ’-ı gam
Sultân-ı ‘aşk istemez ey dil harâc u tâc

G.36/3

Aşk erbabı sinesindeki aşk yarasını yakınca aşk sultanı her gece çerağana benzeyen yaralara meyleder.

Dâg-ı mahabbet yakar sîne **erbâb-ı ‘aşk**
Meyl-i çerâgân ider her gice **sultân-ı ‘aşk**

G.178/6

Aşk, bir hüsrev/sultandır. Aşk hüsrevi âşığın gönlündeki yaralara kabul mührünü vurmuş ve onaylamıştır. Demek ki bu yaralar her hangi bir yara değil kabul mühürüyle oluşturulmuş bir hüccettir.

Gönülde dâg-ı sîne sanmanız ki **hüsrev-i ‘aşk**
Kabûl hatemini urmuş durur kabâlemüze

G.382/4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

Aşk hüsrevi, gönül üzerinde hâkimdir ve âh dumanıyla gönüldeki diğer yabancı unsurları ortadan kaldırır.

Zıll-ı re'fetdür duhân-ı âh-ı dil âşıklara
Hüsrev-i aşkun kadîmî dûdmânıdur gönül

G.223/4

Aşk, âşıkta saltanatını kurunca âşığın gözyaşı çeşmesi artmıştır. Aşk sultanının himmetiyle su getirilmesi olarak tasavvur edilmiştir.

Himmet-i sultân-ı 'aşkun ey şeh-i 'âlî-cenâb
Çeşme-i çeşmine uşşâkun getürdi yine âb

G.21/1

27. Şehîd

Aşk uğruna kendisini feda eden âşığa aşk şehidi denir. Zülüflerin siyahlığı matem elbisesi giymekle ilgilidir. Sevgilinin zülfü pek çok âşığın canını aldığı için âşık, aşkıdan şehit olmuştur.

Şehîd-i aşkun için kara başlıdur zülfün
Turur müdâm anunçün libâs-ı mâtemde

G.368/4

28. Şerbet, Macun

Aşk, bir şerbettir. Aşk şerbeti ile acı şarap/maddî şarap/sarhoş eden şarap aynı değildir. Mezak ehli, "aşk, keyfiyetsiz keyfiyettir" demiştir. Aşk şarabı, şerbettir. Acı şarap kendisi gibi gerçek aşka sahip olanları etkilemez. Şair ikisini karşılaştırarak birinin tadını acı diğerini de şerbet olarak sıfatlandırır.

'Aşka keyfiyyet-i bî-keyf dimiş ehl-i mezâk
Bâde-i telh ile hiç bir mi olur **şerbet-i 'aşk**

G.176/2

Aşk, macundur. Aşk macunu hükmünü verince âşık, gülmeye başlar.

Hayretde görüp âşıkı gülmez dimenüz kim
Elbette virür hükmünü **ma'cûn-ı mahabbet**

G.32/4

29. Yârân

Aşk, yârân/dost/arkadaştır. Aşk arkadaşıyla sohbet etmek ârifânedir. Gönül, aşk arkadaşının nüktedanıdır.

Her kişi nakd-i cânını âmâde eylesün
Yârân-ı 'aşk sohbetimiz 'ârifânedür

G.87/3

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Güşeler kim çeşmün eyler ol anı evvel tuyar
Hak bu kim **yârân-ı aşkun** nüktedâmdur gönül

G.223/6

Sonuç

Aşk; diğer şairlerin gazellerinde olduğu gibi, Şeyhülislam Yahya Efendi'nin gazellerinde de vazgeçilmez bir unsurdur. Onun din adamı kimliğine rağmen şiirlerinde aşka karşı sergilediği tutum diğer şairlerinkinden farklı değildir. Aşk, bazan beşerî bazan da tasavvufî bir özellik görünümündedir.

“Aşk”ın değişik vesilelerle teşbih edildiği, ilişkilendirildiği veya bağdaştırıldığı unsurlardan bazıları “**âdâb, âlem, âteş, bâb, bâd, bâde, bâğ, bahr, bâzâr, bâzû, belâ, bend, beyâbân, bezm, bîçâre, câm, cazîbe, cûybâr, çevgân, dâye, derd, ders, deşt, devlet, dîvâne, dür, efsûn, ehl, envâr, erbâb, esrâr, felâh, fen, gam, gayret, gevher, gird-âb, gülşen, gülzâr, hadîs, hamur, hâne, harem, hasiyet hasta/bîmâr, hayret, hevâ, heves, heybet, himmet, hümâ, hüsrev, kâr, kayd, kitap, kullâb, kuvvet, macun, mahzûn, maya, meclis, mecnûn, mest, mey, meydân, meyhâne, mihnet, mihr, mürde, mürğ, mürîd, nâle, nâr, pây-bend, pây, pîr, pûte, reh/râh, rüstem, sabâh, salâh, sâye, ser-gerdân, ser-geşte, ser-rişte, sevdâ, seyl-âb, sır, silah, sûdâger, sultan, sûzân, şâhbâz, şehîd, şem, şerbet, şeyh, tarîk, te'sîr, tîr, tûfân, umman, üstâd, vâdî, vâye, vîrân, vîrâne, yârân...**”dır. Bu unsurlar, aynı zamanda Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin Türkçe Divanı bağlamında aşk kelimesinin anlam çerçevesini oluşturmaktadır.

Şeyhülislam Yahya Efendi'nin gazellerindeki aşkın tanımı da diğer şairlerin tanımlarından çok farklı değildir: **Aşk; dert, gam ve elemelerin kaynağıdır. Aşk, her türlü istek ve arzunun bulunduğu yerdir. Aşk, âşığın içinde daima yanan bir ateştir. Aşk, akli baştan alan, sarhoş eden bir şaraptır. Aşk, “dest-i irâdet”le açılan bir kapıdır. Aşk, ehil olanların işidir. Aşk, âşıkların gönlünün aktığı bir ırmaktır. Aşk, kıyası olmayan, üzerinde kara bulunmayan, dalga ve girdaplarla dolu bir denizdir. Aşk bir seldir; bir tûfândır. Aşk, alışveriş yapılan, kâr elde edilen bir pazardır. Aşk, âşığı meşgul ettiği için bir iştir. Aşk, âşıklar tarafından kullanılan ve gezilen bir meydandır. Aşk, bir belâdır, derttir. Bu derdin dermanı yine aşktır. Aşk, bir çevgândır. Aşk, bir sıkıntı bendi, bağıdır. Aşk, bir ser-rişte/ipliktir. Aşk, okunması gereken bir kitap; okutulması gereken bir dersttir. Aşk bir fen/ilimdir. Aşk, bir müridir, pîrdir ve âşıklar üzerinde irşadı vardır. Aşk, bir incidir, hazinedir. Aşk bir efsûn/büyü/sihirdir. Aşk, ilahi bir sırdır. Aşk, bir heybettir. Aşk; bir hasiyet, özellik, tesir, kuvvet,**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

keyfiyettir Aşk bir nurlu ışıktır, bir ateştir, bir aydınlıktır. Aşk, bir güneştir ve âlemi aydınlatır. Aşk, bir hadistir, efsane değildir. Aşk, bir mayadır; insanın hamurundadır. Aşk, bir evdir ve gam taşlarıyla birlikte sağlamlaştırılmış, dayanıklı hale getirilmiştir. Aşk, bir hevâ/hava; heves/arzudur. Aşk; sığınılan bir sâye/gölge ve aynı zamanda bir pâyе/rütbe/derecedir. Aşk, divanelik/deliliktir. Aşk, tanınmış bir kahraman, Rüstem'dir. Aşk, bir silahtır. Aşk, bir kullâb/çengel (âşıkları sevgiliye ulaştırmada yardımcı nesne)dir. Aşk, sultandır. Aşk, bir şerbettir. Aşk, yârân/dost/arkadaştır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (2009). **Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim**, TDK Yayınları: Ankara.
- AKSAN, Doğan (2006). **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin Yayıncılık: Ankara.
- ARI, Ahmet (2003). **Şeyh Galib Divanı'nda Aşk**, Fakülte Kitabevi: Isparta.
- AYVAZOĞLU, Beşir (1996). **Aşk Estetiği**, Ötüken Yay.: İstanbul.
- BAYRAM, Yavuz (2001). **Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçevesi**, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun.
- BİLKAN, Ali Fuat ve ÇETİNDAG Yusuf (2006). **Şeyhülislam Şairler**, Hece Yay.: İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (2001). **Necati Bey Divanı'nın Tahlili**, Kitabevi Yay.: İstanbul.
- ERTEM, Rekin (1995). **Yahyâ Divanı**, Akçağ Yay.: Ankara.
- KAHRAMAN DİKMEN, Melek (2004). **Klasik Türk Şiirinde Dinî Tasavvufî ve Dindışı (Profane) Şiir Tasnifi ve Şeyhülislam Yahya Örneği**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.
- KAVRUK, Hasan (2001). **Şeyhülislam Yahya Divanı**, Mili Eğitim Bakanlığı Yay.: Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

-
- KURNAZ, Cemâl (1996). **Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli**, Mili Eğitim Bakanlığı Yay.: İstanbul.
- PALA, İskender (1999). **Âh Mine'l-Aşk**, Ötüken Yay.: İstanbul.
- PALA, İskender (2009). **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay.: İstanbul.
- SARAÇ, M. Yekta, (1995). **Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, Nejat (2001). **Nev'î Divanı'nın Tahlîli**, Akçağ Yay.: Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat (2004). **Şeyhî Divanını Tetkik**, Akçağ Yay.: Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat, (2001). **Fuzûlî Divanı Şerhi**, Akçağ Yay.: Ankara.
- TOLASA, Harun (2001). **Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası**, Akçağ Yay.: Ankara.